

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI,
SORUNLARI ve BAZI ÖNERİLER

Hazırlayan
Dr. Öztin AKGÜÇ

İstanbul, 1991

SUNUŞ

Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Özellikleri konumlu incelemede bankacılık sistemine ilişkin düzenleme önerilerinden önce, bu önerilerin nedenlerini, dayanaklarını ortaya koyabilmek için, önce sistemin mevcut yapısı gerek niceliksel, gerek niteliksel olarak açıklanmış, ikinci bölümde bu yapıya dayanarak Türk Bankacılık Sisteminin özellikleri belirtilmiş, üçüncü bölümde sistemin eksik yönleri ve sorunlarına değinilmiş, nihayet son bölümde sistemin bir değerlendirilmesi yapılarak, sistemi yeniden düzenlemeye yönelik öneriler ileri sürülmüştür. İleri sürülen önerileri etkinliği, uygulanabilirliği kuşkusuz tartışılabilir, yeni ve tamamlayıcı öneriler eklenebilir.

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI, SORUNLARI VE BAZI ÖNERİLER

I. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI

Her ülkenin bankacılık sisteminin yapısı gibi, Türk bankacılık sistemi de, tarihi gelişimin, izlenen ekonomik politikaların, ekonomik yapının etkisini taşır. Bankacılık faaliyeti, ekonomik yapıdan, izlenen ekonomik politikadan, ekonomik amaçlardan bağımsız değildir.

Türkiye'de diğer finansman kurumları (yatırım bankaları, sigorta şirketleri, kalkınma bankaları, yatırım ortaklıkları, menkul kıymet yatırım fonları, tasarruf bankaları vb.) yeterince gelişmemiş olduğundan finansal sistemin temel taşlarını ticaret veya mevduat bankaları oluşturmaktadır. Fonların çok büyük bölümü mevduat bankalarında toplanmakta bu kurumlar aracılığı ile kredilendirme ve diğer mali işlemlerde kullanılmaktadır.

Parasal birikimler bankacılık sistemde toplandığından, bankaların ekonomide gelir, kaynak dağılımında etkileri fazladır.

A- Türk Bankacılık Sisteminin Kurumsal Yapısı

Türkiye'de 1990 sonu itibarıyle T.C. Merkez Bankası (TCBM) dahil 67 banka faaliyette bulunmaktadır. Bu sayı 1991 yılı ortalarına deðin deðiþmemiþtir. Türk bankacılıðının kurumsal yapı olarak özellikleri söyle özetlenebilir:

(i) 1990 sonu itibarıyle faaliyette bulunan 67 bankanın 41'i (TCMB) dahil ulusal banka, 26'sı yabancı banka niteliðindedir. Ulusal bankaların (TCMB dahil) 12'si kamusal sermayeli banka, 29'u özel sermayeli bankadır. Yabancı sermayeli bankaların 11'i ülkemizde kurulmuş olup, 15'i ise şube açarak faaliyette bulunmaktadır. 1990 sonu itibarıyle faaliyette bulunan bankalar Tablo:I'de verilmiştir.

İslami esaslara göre bankacılık yapan üç özel finansman kurumu (Faisal Finans Kurumu AŞ, Al Baraka Türk AŞ, Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu) yasal açıdan banka olarak nitelendirilmeklerinden, banka sayısına dahil değildir.

(ii) Faaliyette bulunan bankalar fonksiyonal açıdan, 1 emisyon bankası (TCMB), 56 ticaret (mevduat) bankası, 10 Kalkınma ve Yatırım Bankası olarak ayırmına tabi tutulabilir. Türkiye'de teknik

anlamda yalnız sermaye piyasasında aracılık veya menkul değer ticareti yapan yatırım bankası bulunmamakla beraber, yatırım bankası ünvanını taşıyan bankalar faaliyet göstermektedir. Yatırım bankalarının işlemlerinin bir bölümü, ticaret (mevduat) bankaları ile kalkınma bankaları tarafından yapılmaktadır.

1990 sonu itibariyle faaliyette bulunan bankaların hem mülkiyet hem de türler itibariyle ayrimını içeren tablo aşağıda verilmiştir.

Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar

1990 Sonu İtibariyle

<u>Bankalar</u>	<u>Sayı</u>
- Emisyon Bankası	1
(T.C.Merkez Bankası)	56
- Ticaret (Mevduat) Bankaları	33
● Ulusal Bankalar	8
Kamusal Sermayeli Bankalar	25
Özel Sermayeli Bankalar	23
● Yabancı Sermayeli Bankalar	10
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	7
● Ulusal Bankalar	3
Kamusal Sermayeli Bankalar	4
Özel Sermayeli Bankalar	3
● Yabancı Sermayeli Bankalar	67
Toplam	

Türkiye'de şube bankacılığı yaygındır. 1990 itibariyle Türkiye'de şube sayısı 6.564'ü yurtiçinde ve 20 side yurt dışında olmak üzere 6.584 dir. Yurtiçinde banka şube sayısına TCMB şubeleride dahildir. Mart / 1991 sonu itibariyle banka şube sayısı 6.644 olmuştur. Anılan tarih itibariyle, banka şubelerinin (yurt dışındaki 20 banka şubesini dahil) 24'ü, TCMB'na, 17'si kalkınma ve yatırım bankalarına, 6.603'ü de ticaret (mevduat) bankalarına ait bulunmaktadır. Ticaret (mevduat) bankaları grubunda şubelerin dağılımı (31 Mart 1991 itibariyle), % 46.1 kamusal sermayeli bankalar (3045 şube),

%52,2 ulusal sermayeli bankalar (3445 şube) ve %1.7 yabancı sermayeli bankalar (113 şube) şeklindedir. Son yıllarda özel sermayeli bankaların şube sayıları görelî olarak azalırken kamu-sal sermayeli bankaların şube sayılarının arttığı gözlenmektedir.

Türkiye'de banka şubelerinin büyük bölümü ülkenin gelişmiş yörelerinde, Marmara, Orta, Kuzey ve Ege yöresinde toplanmıştır. 1990 yılı sonu itibariyle banka şubelerinin %63.5'ü bu üç gelişmiş bölgede bulunmaktadır. Bu üç bölgede üç büyük ilde (İstanbul 1318, Ankara 537, İzmir 525) açılan şubeler, ülkedeki banka şube sayısının %36.3'ünü oluşturmaktadır.

Banka şubelerinin 1990 yılı sonu itibariyle bölgesel dağılımı ve bu dağılımda 1964-1990 dönemindeki gelişmeler, Tablo: II'de verilmiştir.

B. Banka Sisteminin Kaynak Yapısı

I. Öz kaynaklar

1990 yıl sonu itibariyle Türk bankacılık sisteminin öz kaynaklar toplamı (TCMB hariç) 14.228.9 milyar TL'dir. TCMB da dahil edildiğinde öz kaynaklar tutan 14.453,2 milyar TL'ye yükselmektedir.

Banka öz kaynaklarının % 87,9'u mevduat (ticaret) bankalar, % 12,1'de kalkınma ve yatırım bankalar grubuna dahil bankalara ait bulunmaktadır.

Ticaret (mevduat) bankalar grubunda öz kaynakların banka grupları arasında dağılımı, kamu-sal sermayeli bankalar %38.2, ulusal sermayeli özel bankalar % 58.1, yabancı bankalar da %3.7 şeklindedir.

Kalkınma ve yatırım bankalar grubunda ise, öz kaynakların %86 kamu-sal sermayeli banka-lara, %11.8'i özel ulusal sermayeli bankalara, %2,2 side yabancı sermayeli bankalara ait bulunmaktadır. 1990 sonu itibariyle bankalar genelinde öz kaynak yapısı, %54.6 ödenmiş ser-maye, %18.7 yedek akçeler (birikmiş zararlar indirildikten sonra) ve %26.7 değer artış fonu şeklindedir. Ticaret (mevduat) bankalar grubunda öz kaynağın yapısı ise, %50.8 ödenmiş ser-maye, %19.8 yedek akçe (birikmiş zararlar indirildikten sonra) ve %29.4 değer artış fonu şek-lindedir. Gerçekte bankaların bazıları değer artış fonlarının bir bölümünü ödenmiş sermayele-rine eklemiş olduklarıdan, bankacılık sisteminde değer artış fonlarının öz kaynaklar içindeki payı %30.0'nun çok üstündedir.

Kalkınma yatırım bankaları grubunda ise, öz kaynak yapısı, %82,1 ödenmiş sermaye, %10,4 yedek akçeler ve %7,5 değer artış fonu şeklindedir. Bu bankalar grubunda da değer artış fonlarının bir bölümünün ödenmiş sermayeye eklenmiş olması olasıdır.

Ticaret (mevduat) bankalar grubunda, 1990 sonu itibariyle öz kaynakların (dönem kârı hariç) toplam aktife (varlıklara) oranı yaklaşık %8,1 dir. Bu oran kalkınma ve yatırım bankalar grubunda %11,5'e yükselmektedir.

2. Mevduat

Ticaret (mevduat) bankalarının ana kaynağını mevduat oluşturmaktadır. 1990 sonu itibarıyle ticaret bankalarının kaynaklarının yaklaşık 2/3'ü (%65,8'ni) döviz tevdiyat hesapları da dahil toplam mevduat oluşturmıştır. (1970-1990 döneminde mevduatta gelişmeler, cari fiyatlarla Tablo: III'de verilmiştir)

Mevduatin yapısı, 1990 sonu itibariyle şöyledir:

(i) Toplam mevduatin, %76,4'ü TL mevduat, % 23,6'sı döviz tevdiyat hesabı (DTH) şeklinde dir. 1983 yılı sonunda bir mevduat türü olarak, Türk bankacılık sistemine giren DTH ların, toplam mevduat içindeki payı 1985 yılında % 11,6'ya 1986 da %16,3'e 1987 de %23,2ye 1988'de %24,5'e degen yükseldikten sonra 1989 yılında %22,7'ye gerilemiş, 1990 yılında yeniden %23,6'ya yükselmiştir.

(ii) 1990 yılı sonu itibariyle toplam mevduatin %64,6'sı vadeli % 35,4'ü vadesizdir. TL mevduatin ise %61,4'ü vadeli, %38,6'sı vadesizdir. Bu oranlar tasarruf mevduatında %83,8 vadeli, %16,2 vadesiz şeklini almaktadır. Anılan tarih itibariyle DTH larda vadeli, vadesiz oranlar sırasıyla % 24,8 ve %75,2 dir.

(iii) 1990 sonu itibariyle TL mevduatin %44,8'ü tasarruf mevduati, %3,3'ü mevduat sertifikasi, %20,0'sı ticari kurumlar mevduati (ticari mevduat) %4,8'i resmi kurumlar mevduati (resmi mevduat) %17,7'si de diğer kuruluşlar mevduati şeklindedir. Sosyal güvenlik kurumlarının, derneklerin, vakıfların , sendikaların mevduati da diğer kuruluşlar mevduati (sair mevduat) başlığı altında toplandığından söz konusu mevduatin, TL mevduatındaki payı yüksektir.

TL mevduatin, mevcut türleri itibariyle dağılımında 1970-1990 döneminde gelişmeler, Ekli Tablo: IV verilmiştir.

(iv) Mevduatın, Kasım 1990 sonu itibariyle, %55.4'ü hanehalkından, %12.0'sı kamu idare ve teşebbüslerinden, %11.0'i özel işletmelerden, %11.5'i diğer kurum ve kuruluşlardan (kâr amacı gütmeyen kurumlar, yurtdışı bankalar, %6,3'ü ticaret bankaları dışındaki finansman kurumlarından (kalkınma ve yatırım bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri ve kooperatifler), %3,8'ü de mevduat sertifikasından kaynaklanmaktadır. 1990 yılında diğer mevduat başlığı altında toplanan mevduatın payının ğnemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bunun nedeni yurtdışı bankalar mevduatındaki artışlardır.

Mevduatın kaynağı itibariyle 1982-1990 dönemindeki dağılımı Ek Tablo: V'de gösterilmiştir. Mevduatın kaynağı veya sektörel dağılımı 1982-1990 dönemi gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde hanehalkı ile diğer mevduatın payının arttığı, buna karşı özel girişimlerin payının azlığı görülmektedir. İzlenen faiz politikası, hanehalkı mevduatında görelî artıa yol açarken, özel girişimlerin içinde bulunduğu likidite sorunu, büyük firmaların geçici parasal fazlalıklarını repo işlemleri ile değerlendirmeleri ve faiz serbestisi nedeniyle faiz oranını yükseltebilmek nedeniyle bankalarda ticari mevduat bulundurma gerekinin azalması, özel girişimler mevduatında görelî bir azalışa yol açmıştır.

(v) 1990 sonu itibariyle mevduatın banka grupları arasında dağılımı %48.5 kamusal sermayeli bankalar, %49.1 özel sermayeli ulusal bankalar, %2.4 yabancı sermayeli bankalar şeklinde dir. Bu ayırmada aslında bir kamu bağlı ortaklığını olarak nitelendirilebilecek olan T.İş Bankası, özel sermayeli ulusal bankalara dahil edilmiştir. T.İş Bankası da, kamusal sermayeli bir banka olarak düşünüldüğünde, kamusal sermayeli bankaların toplam mevduatındaki payı %60.7'ye yükselmektedir.

Kamusal sermayeli bankaların (T.İş Bankası hariç) 1980'li yılların başlarında toplam mevduatındaki payı %30.0 dolayında iken, özellikle 1981-1982 banka-banker bunalımından sonra görelî olarak hızlı bir artış sürecine girmiştir.

(vi) Toplam mevduatın 1990 yılı sonu itibariyle %42.3'ü Marmara, %26.5'i Orta kuzey, %12,5 de Ege bölgesinde olmak üzere, %80.0 den fazlası (%81.3'ü) ülkenin gelişmiş yörelerinde yoğunlaşmıştır.

Ekli Tablo: VI İzlenebileceği gibi, mevduatın bölgelerarası dağılımı 1970-1990 gibi daha geniş bir zaman aralığı içinde incelendiğinde, gelişmiş yörelerin toplam mevduat içnideki payının yükseldiği, buna karşı kalkınmada öncelikli yöreler olarak nitelendirilen 30 ili kapsayan Kuzeydoğu, Güneydoğu, Ortadoğu ve Ortagüney bölgelerinin toplam mevduatındaki paylarının azlığı gözlemlenmektedir. Gerçekten kalkınmada gerice olarak nitelendirilebilecek 30

ili kapsayan söz konusu dört yörenin toplam mevduat içindeki payı 1970 yılında %10.9 iken, bu pay sürekli gerileyerek 1990 yılında %7.9'a gerilemiştir.

(vii) Toplam mevduatin hesap büyüklükleri itibariyle dağılımı açıklanmamakta, yalnız tasarruf mevduatinin hesap büyüklükleri itibariyle dağılımı verilmektedir. Tasarruf mevduati, toplam mevduatin önemli bir bölümünü oluşturdugundan, tasarruf mevduatinin hesap büyüklükleri itibariyle dağılımı toplam mevduatin dağılımı hakkında da bir görüş vermektedir.

1990 sonu itibariyle tasarruf mevduatinin hesap büyüklükleri itibariyle dağılımı Ek Tablo: VIII gösterilmiştir. Söz konusu tabloda izlenebileceği gibi, sayı itibariyle hesapların yaklaşık %95.0'i toplam tasarruf mevduatinin %39.5 ine sahip olduğu halde, mevduatin %60.5'i hesap sahiplerinin %5.0 ne ait bulunmaktadır.

Üç milyon TL'den az hesap sayısı 29.7 milyon olup, toplam hesap sayısının %93.2'sini oluşturmamasına karşılık, toplam mevduatin ancak %24.4'ne sahip bulunmaktadır. Buna karşı 3 milyon TL'yi aşınan tasarruf mevduati sayısı yaklaşık 2,2 milyon olup, toplam hesap sayısının %7.0'sini oluşturmamasına karşılık, toplam mevduatin %75.6'sına egemen bulunmaktadır. Mevduatin %18.4'ü ise, toplam hesap sahiplerinin binde 6'sına aittir.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatin bireyler arasındaki dağılımindaki dengesizliği de ortaya koymaktadır. Tablodaki ayırım, mudi sayısına göre değil, hesap adetleri itibarıyledir. Yüksek tutarda mevduati olan mudinin birden fazla banka hesabı olabilir. Eğer tablo hesap sayısına göre değil, mudi sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatin dağılımindaki bireysel dengesizlik daha göze çarpıcı biçimde görülebilecekti.

3. TCMB Kredileri

TCMB, ekonomide likiditenin son kaynağı olarak, bankacılık sistemine reeskont ve avans yoluyla kaynak sağlamaktadır. TCMB'nin izlediği politika ve TCMB kredilerinin, kamu kesimi finansman açığı nedeniyle daha çok kamu kesimine özellikle Hazine'ye yönelik olması nedeniyle banka kaynakları açısından TCMB kredilerinin payı önemli yer tutmamaktadır. 1990 sonu itibariyle banka kaynakları arasında TCMB kreditelerinin payı yaklaşık %3.0 dolayındadır. TCMB'nun bankacılık kesimine açmış olduğu kredilerin toplam mevduata oranı da %4.8 düzeyindedir.

4. Yurtdışı Bankalar

İzlenen kur politikası ve bazı bankalarda kaynak yetersizliği, son yıllarda bankalarca dış kredi kullanımını artırmıştır. Yurtdışı bankalardan kredi ve mevduat şeklinde sağlanan kaynakların toplam banka kaynakları arasında payının %10.0 dolayında olduğu hesaplanmaktadır.

C. Banka Sisteminin Varlık (Aktif) Yapısı

1- Krediler

1990 sonu itibariyle banka varlıklarının %51.5 ni krediler oluşturmaktadır. Geçici hesaplar varlık tutarından düşündüğünde ve tahsili gecikmiş krediler de dikkate alındığında, bu oran %55.0 e yükselmektedir. Banka kredilerinin 1970-1990 dönemindeki gelişimi, cari fiyatlarla Ek Tablo: IX verilmiştir.

1990 sonu itibariyle kredilerinin çeşitli açılardan dağılımı aşağıda özetlenmiştir.

(i) 1990 sonu itibariyle banka kredilerinin %88.2'si mevduat (ticaret) bankalarınca, %11.8'i de kalkınma ve yatırım bankaları grubuna giren bankalarca sağlanmıştır.

(ii) Ticaret (mevduat) bankalarınca açılan kredilerinin %51.2 si kamusal sermayeli bankalarca, %44.8 i özel sermayeli yabancı bankalarca, %4.0 ü de yabancı sermayeli bankalarca sağlanmıştır. (Bkz: Tablo: X)

Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içinde kamusal sermayeli bankaların (İller Bankası, Tİhracat Kredi Bankası, Eximbank, T.Kalkınma Bankası) payı %81.1, özel sermayeli ulusal bankaların payı %17.0, yabancı sermayeli bankaların payı da %1.9 dur.

1990 yılı sonu itibariyle tüm banka kredileri içinde kamusal sermayeli ulusal bankaların payı %54.7, özel sermayeli ulusal bankaların payı %41.5, yabancı sermayeli bankaların payı da %3.8'dir.

Kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı %50.0 nin üstünde olup, söz konusu bankaların kredi piyasasındaki ağırlıkları sürmektedir.

(iii) Banka kredilerinin 1990 yılında sektörel dağılımı ve bu dağılımda son yillardaki (1986-90) dönemindeki gelişmeler Ek Tablo: XI de verilmiştir.

1990 sonu itibariyle toplam banka kredilerinin %27.4 ü ihtisas kredisi (tarım, konut, meslek, esnaf-sanatkar), denizcilik, turizm, diğer ihtisas) %62.2 sini ihtisas dışı krediler (ihracat, ithalat, işletme, yatırım, diğer), % 10.4 ünү de kalkınma ve yatırım bankaları kredileri (bu bankalarca verilen turizm kredileri hariç) oluşturmaktadır.

Banka kredilerinin sektörel dağılımı daha ayrıntılı incelendiğinde 1990 yıl sonu itibariyle toplam krediler içinde tarım kredilerinin %10.0, konut kredilerinin %6.4, mesleki (küçük esnaf-senatkâr) kredilerin %3.1, turizm kredilerinin %1.5, ihracat kredilerinin %12.7, yatırım kredilerinin %2,7, genel işletme kredilerinin de %37.5 oranında pay taşıdığı görülmektedir.

(iv) Banka kredilerinin özel ve kamu kesimi arasındaki dağılımı ve bu dağılım da 1980 sonrasındaki gelişmeler de Ek Tablo: XII verilmiştir.

1990 Kasım ayı sonu itibariyle ticaret (mevduat) bankaların kredilerinin %14.1 i kamu sektörü, %85.9 nu da özel işletmeler ve hane halkı kullanmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise bu dağılım %41.2 kamu sektörü, %58.8 özel işletmeler ve hanehalkı şeklindedir. Tüm banka kredilerini kamu ve özel kesim arasındaki dağılımı ise kamu sektörünün payı %16.8, özel işletmeler ve hanehalkının payı %83.2 dir.

TCMB'nın doğrudan kredileri de hesaba katıldığında, kredi stoku içinde kamu sektörünün payı %22.3 e yükselirken, özel işletmeler ve hanehalkının payı % 77.7 ye gerilemektedir.

1980-1990 döneminde, Tablo: XII'nin de ortaya koyduğu gibi banka kredileri içinde kamu sektörünün payı gerilerken, özel işletmelerin payı önemli boyutta artmıştır.

(v) Banka kredilerinin vade dağılımı ise şöyledir: 1990 sonu itibariyle ticaret bankalarının açmış olduğu kredilerin (ihtisas kredi hariç) %10.9 u orta vadeli, %89.1 i de kısa süreliidir. Kalkınma ve yatırım bankalarında bu oran, 1990 sonu itibariyle, %58.8 orta ve uzun süreli, %41.2'si kısa süreli şeklindedir. Toplam banka kredilerinin vade dağılımı ise (ihtisas kredileri hariç) %17.5 orta ve uzun vadeli %82.5 i kısa vadeliidir.

Son yıllarda ticaret bankalarının açmış olduğu krediler içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı sürekli düşüş göstermektedir. Ticaret (mevduat) bankaları kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payı (ihtisas kredileri dışında) 1983 yılında %30.3 iken, bu pay 1984 yılında %23.6 ya, 1985 de %20.0 ye, 1986 da %15.6 ya, 1987 de %15.4 e, 1988 de %15.1 e ve nihayet 1990 yılında %10.9 a degen gerilemiştir. Bankaların açmış olduğu orta vadeli kredilerdeki görelî gerileme, orta vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığını ve/veya ticaret bankalarının riskli gördükleri için kredi portföylerinde orta ve uzun süreli kredilerin görelî payını

azalttıklarını göstermektedir. TCMB nin izlemiş olduğu reeskont politikası da ayrı bir etken olabilir. TCMB, 1989 yılı sonlarından itibaren kredi politikasında önemli değişiklik yapmış, yürürlüğe koyduğu yeni sistemle, orta ve uzun vadeli kredi tahsis edilmesine son vererek, bankacılık kesimine geçici likidite ihtiyaçlarının karşılanması için kısa vadeli reeskont pence-resi açmıştır.

1990 yılında bankaların açmış olduğu krediler içinde orta vadeli olanların payındaki hızla düşüşte, kuşkusuz reeskont olanağının azalması da etkili olmuştur.

Son yıllarda kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri içinde de orta ve uzun süreli kredilerin paylarının giderek azaldığı dikkat çekmektedir. Söz konusu bankalarında işlevleri gereği daha çok orta ve uzun süreli krediler vermeleri gereklidir, kısa süreli kredilere yöneldikleri görülmektedir. Kredilerin vade dağılımındaki bu değişiklik, bir yerde ekonomide yatırımlara yönelik kredi talebinin azaldığını yansımaktadır.

(vi) Banka kreditlerinin bölgesel dağılımı incelendiğinde, 1990 yılında banka kredilerinin %90 nına yakın bölümünün (Marmara Bölgesi %37.7, Orta Kuzey Bölgesi %25.8 ve Ege Bölgesi %12.4, Akdeniz Bölgesi %11.5) dört gelişmiş bölgede yoğunluğu görülmektedir. Banka kredilerinin bölgesel dağılımı ve bu dağılımda 1970-1990 dönemindeki gelişmeler Ek Tablo: XIII de izlenebilir.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970-1990 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığından, kredilerin coğrafi dağılımında dengesizliğin giderek arttığı görülmektedir. Gerçekten 30 ili kapsayan dört gerice yöre (Kuzeydoğu, Güneydoğu, Ortadoğu, Orta Güney) ile orta gelişmiş olarak nitelendirilecek Karadeniz Bölgesi 1970 yılında toplam banka kredilerinin %16.3 nü kullanırken, bu pay 1990 yılında %12.6 ya dağın gerilemiş, bunu karşı Marmara Bölgesi ile Orta Kuzey Bölgesi'nin banka kredilerinden aldıkları pay, sırasıyla %35.6 dan %37.7 ye ve %23.8 den %25.8 e yükselmiştir.

(vii) Türk bankacılığında da, dünya bankacılığındaki gelişmeye paralel olarak, gayri nakdi krediler (teminat mektupları, kefaletler, kabul-aval kredileri, akreditif taahhütleri, garantiler vb.) giderek artmaktadır. 1990 sonu itibariyle bankaların gayri nakdi kredi olarak nitelendirebileceğimiz garanti, kefalet ve taahhütlerin toplamı 58.5 trilyon TL olarak hesaplanmıştır. Anılan tarih itibariyle bankaların gayri nakdi kredilerinin, parasal kredilerine oranı %73.0 düzeyinde bulunmaktadır. Gayri nakdi kredilerin banka grupları arasında dağılımı %28.8 kamu-sal sermayeli ticaret bankalar, %61.6 özel ticaret bankalar, %5.5 yabancı bankalar ve %4.3

kalkınma yatırım bankaları, şeklindedir.

2. Menkul Değerler Portföyü

Bankaların menkul değerler portföyü, kredilerden sonra banka varlıkları (aktifi) içinde önem itibarıyle ikinci sırayı almaktadır, bankaların konsolide bilançosunun yaklaşık %15’ne ulaşmaktadır.

Bankaların menkul değerler portföyü, devlet iç borçlarına senetlerinden (DİBS) oluşmaktadır. Bankalar, devlet iç borçlanma senetlerinin başlıca alıcılarıdır. 1990 sonu itibarıyle dolanında bulunan hazine bonolarının %94.4’ü (5.164.0 milyar TL) ve devlet tahvillerinin %85.5’i (16.130.0 milyar TL) bankalar tarafından satın alınmıştır. Diğer bir deyişle çıkarılmış DİBS’lerin %87.5 bankaların portföyünde bulunmaktadır. Bankalar, disponibilite oranını tutturabilmek, müşteriler ile repo işlemi yapmak ve ellerindeki geçici fon fazlalarını değerlendirmek için DİBS’leri (devlet tahvili ve hazine bonosu) satın almaktadırlar. Bu şekilde bankacılık sektörünün kamu kesimi finansmanına katkısı giderek büyük boyutlara ulaşmaktadır.

3. İştirakler

Bankaların iştirakları, 1990 sonu itibarıyle 5.363.8 milyar TL lik bir boyuta ulaşmış olup, banka varlıklarının (aktifin) %3.7’ini oluşturmaktadır. Banka iştirakları esas itibarıyle yedi bankada (sırasıyla Etibank, T.İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, T.Emlâk Bankası, Pamukbank, Akbank ve T.C. Ziraat Bankası) yoğunlaşmıştır. Söz konusu yedi bankada, toplam banka iştiraklarının %70.0’den fazlası toplanmıştır.

1990 sonu itibarıyle bankaların sabit değerleri, net olarak (birikmiş amortismanlar indirildikten sonra) 7.186.6 milyar TL olup, banka varlıklarının yaklaşık %4.8’ni oluşturmaktadır. Bankalar genelinde iştirakler artı sabit değerlerin, banka öz kaynaklarına oranı %88.0 düzeyindedir.

II. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

1. Türk bankacılık sisteminin temel taşlarını ticaret (mevduat) bankaları oluşturmaktadır.

Türk bankacılık sisteminde, gelişmiş ülkelerde gözlediğimiz değişik banka türleri ya hiç yok ya da yeterince gelişmemiştir. Türkiye'de tasarruf (savings bank) bankaları, tacir bankalar (merchant bank), posta bankaları, hatta teknik anlamda yalnız sermaye piyasasında aracılık yapan, salt menkul değer ticareti yapan yatırım bankaları dahi mevcut bulunmamaktadır. Kooperatif bankacılığı hemen hemen gelişmemiş, ihtisas bankası olarak kurulan bankaların faaliyetlerinde de ağırlık, ticaret (mevduat) bankacılığı alanına kaymıştır. İslami esaslara göre bankacılık yapan, özel finans kurum sayısı üç olup (Al Baraka, Faisal Finans, Kuveyt Türk Evkaf Finans) topladıkları kaynaklar büyük boyutlara ulaşmadığı gibi, yasal düzenlemede banka olarak da nitelendirilmemektedirler.

Kalkınma bankalarının sistemdeki görelî önemleri sınırlıdır. 1990 yılı sonu itibariyle tüm banka kredileri içinde, kalkınma ve yatırım bankaları olarak nitelendirilen bankaların payı %11.8 dir.

Türkiye'de banka kredilerini yaklaşık %90.0 nı ticaret (mevduat) bankalar tarafından sağlanmaktadır.

2. Türk bankacılık sisteminde kamusal sermayeli bankalar önemli bir ağırlığa sahiptir.

Türkiye'de 1991 yılı ortaları itibariyle faaliyette bulunan bankaların 11'i (TCMB dışında) kamusal sermayeli banka niteliğindedir. Kamusal sermayeli bankaların sayılarının sınırlı olmasına karşı, 1990 sonu itibariyle toplam mevduatındaki payları %48.5, tüm banka kredileri içindeki paylarda %54.7 dir.

Ayrıca T.İş Bankası, özel sermayeli ulusal banka grubuna dahil edilmekle beraber, bir bağlı ortaklık niteliğinde olan T.İş Bankası'da kamusal sermayeli bankalar grubuna dahil edildiğinde, kamusal sermayeli bankaların 1990 sonu itibariyle toplam mevduattaki payı %60.7 ye kredilerdeki payı da %63.9'a ulaşmaktadır.

3. Özel ulusal bankaların tümü belirli kişi, grup veya holdinglerin denetimi altındadır.

Bankalarda mülkiyetin yaygınlaştırılması amacıyla yönelik bazı yasal düzenlemelere karşı (Örneğin bankalarda en az yüz kurucu ortağın bulunması gibi) özel ulusal bankaların tümünde payların büyük bölümü, bankalar üzerinde tam bir denetim sağlayacak şekilde belirli kişi, grup

ve holdinglerin elinde toplanmıştır.

4. Türk bankacılık sistemi oligopolistik bir yapıya sahiptir.

Bankacılık sisteminin belki de genel bir özelliği oligopolistik bir yapısı olması, az sayıda bankanın mevduat ve kredi pazarında büyük bir paya sahip bulunmuştur. Hemen tüm dünyada gözlenen bu olgu Türkiye için de geçerlidir. Türkiyede de az sayıda banka, dört banka, mevduat ve kredi pazarında %50.0 dolayında paya sahip bulunmaktadır. Ancak son yıllarda en büyük dört bankanın mevduat ve kredi pazarlarındaki payı gerilediği gibi ilk dörde giren bankalar ve bunların sıralaması da değişmektedir. Yakın bir geçmişe kadar dört büyük banka kapşamina T.C. Ziraat Bankası, T.İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank girerken, 1990 yıl sonu itibarıyle mevduat ölçüsüne göre Akbank, kredi ölçüsüne göre de Yapı ve Kredi Bankası, ilk dört banka sıralaması dışında kalmış; bu bankaların yerini, mevduatta üçüncü, kredilerde de ikinci sırada olmak üzere T.Emlâk Bankası almıştır. 1990 sonu itibarıyle dört büyük bankanın, toplam mevduat içindeki payı %50.0 nin hafifce üstünde iken, ticaret bankaları krediler içindeki payı %50.0 nin altına inmiştir. Türk bankacılık sisteminde yoğunlaşmanın, mevduat ve kredilerin birkaç bankada toplanmasının, son yıllarda bir ölçüde azaldığı görülmektedir.

5. Türk bankacılık sistemi yeterince dışa açık değildir.

Bir ülkenin bankacılık sisteminin ne ölçüde dışa açık olduğu konusunda bir yargıya varabilmek için şu üç ölçüden yararlanılabilir.

(i) Ulusal bankaların, ülke sınırlarını taşarak ne ölçüde yurt-dışında bankacılık faaliyetine girişikleri,

(ii) Yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerinin ulaştığı boyut,

(iii) Ülkedeki bankaların yurtdışı kaynaklarından yararlanma oranı, dış kaynakların banka kaynakları içindeki payı.

Türk bankacılık sistemi bu üç kriter açısından irdelendiğinde, dışa yeterince açılmadığı veya açılamadığı görülmektedir.

Ulusal bankaların 1990 yılı sonu itibarıyle yurtdışında 8'i Kuzey Kıbrıs'ta olmak üzere 20 şubesи, 98 dış temsilciliği ve 14 irtibat bürosu bulunmaktadır. Bu sayıya TCMB'nun yurtdışında bulunan 9 temsilcilik ve irtibat bürosu da dahildir. Ayrıca ulusal bankaların denetiminde yurtdışında faaliyette bulunan dört banka bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu, bunlara ek olarak

Deutsche Turksche Bank ünvanıyla Frankfurt'da kurulacak olan 33 milyon DM sermayeli bankaya TC Ziraat Bankası'nın yüzde 50 oranında iştirakine izin vermiş bulunmaktadır.

1990 sonu itibariyle ulusal bankaların yurtdışındaki şubelerindeki mevduatın toplam mevduata oranı %1.7, söz konusu şubelerin açmış oldukları kredilerin toplam kredilere oranı da %2.6 gibi düşük düzeylerde bulunmaktadır. Bu oranlar son yıllarda artış değil, 1987 yılından bu yana düşüş göstermektedirler. Kaldı ki ulusal bankaların yurtdışı örgütleri uluslararası bankacılık yapmamakta, esas itibariyle bulundukları ülkelerde Türkiye'nin ticaretini finanse etmekte, ve/veya ana merkezlerin dış kredi kullanımında aracılık yapmaktadır.

1990 sonu itibariyle Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı banka sayısı (Türkiye'de kurulanlar ve Türkiye'de şube açanlar dahil) 26 ya ulaşmasına karşın, söz konusu bankaların toplam mevduatındaki payı %2,4, toplam banka kredileri içindeki payı da %3.8 gibi düşük düzeyde bulunmaktadır. Yabancı bankalar, Türkiye'ye kaynak transfer etmek yerine, Türkiye'de oluşan kaynaklar kullanmakta, uluslararası bankacılık yapmaktadır.

Ulusal bankalar, son yıllarda dış kredi kullanmakla beraber, kaynaklarının çok önemli bir bölümünü yurtiçinden sağladıkları fonlar oluşturmaktadır. Bankalardaki döviz tevdiyat hesaplarının (DTH lar) dahi 1991 ortaları itibariyle yaklaşık 2/3'ü yurtiçi kaynaklıdır.

6. Bankacılık faaliyeti ülkenin gelişmiş yörerlerinde yoğunlaşmıştır.

Ekli VI, VII ve XIII nolu tablolarda verildiği gibi Türkiye'de bankacılık faaliyeti, esas itibariyle, ülkenin gelişmiş üç bölgesi, Marmara, Orta-Kuzey ve Ege bölgelerinde yoğunlaşmıştır. 1990 sonu itibariyle banka şubelerinin yaklaşık 2/3'ü toplam mevduatın 4/5 den fazlası (%81.3 ü) tasarruf mevduatının 3/4 den fazlası (%77.1 i) ve kredilerin yaklaşık 3/4 ü (%73.9 u) söz konusu, Marmara, Orta-Kuzey ve Ege bölgelerinde toplanmıştır.

7. Türkiye'de Bankaların Denetimi

Türkiye'de bankalar, yasal olarak, ayrıca inen konularda dahi kamu otoritelerinin denetim ve gözetimine tabidirler. Ülkemizde banka denetim ve gözetim organları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM), Müsteşarlığın bağlı olduğu Bakanlık (halen Başbakanlık) ve TCMB dir. Bunlara, bir denetim organı olmaktan çok, bir gözetim ve eşgüdüm organı olarak Türkiye Bankalar Birliği'de eklenebilir.

Denetim ve gözetim organlarının bankalar üzerindeki denetim ve gözetim yetkileri aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

a- HDTM ve Bağlı Olduğu Bakanlığın Denitim ve Gözetime İlişkin Yetkileri

- Banka kuruluşu için başvuruların HDTM ye yapılması ve izin isteminin uygun görülmesi halinde kuruluş izni için Bakanlar Kurulu'na öneride bulunulması,
- Bankacılık işlemlerine ve mevduat kabulüne başlamak üzere izin verme,
- Bir bankanın bankacılık işlemleri yapmasında veya mevduat kabul etmesinde sakınca görülmesi halinde, ilgili bankanın bankacılık işlemleri yapma veya mevduat kabülü izninin geçici veya sürekli olarak kaldırılması için Bakanlar Kurulu'na başvuruda bulunma,
- Bankaların yeni açacakları şubeler için izin verme,
- Banka genel kurullarında temsilci bulundurma,
- Mevduat toplayan tüm bankalara bir yönetim kurulu üyesi ve bir özel denetçi atayabilme,
- 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na tabi işler için teminat mektubu vermeye yetkiili bankalar belirleme,
- Bankalar hakkında idari tedbirler uygulamak, bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi için önlemler almak, mali bünyesi zayıflayan bankaları yakın izlemeye alma,
- Bankaların mali bünyeleri ve kaynakların kullanımı ile ilgili standart rasyolar saptama
- Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin, diğer bir veya birkaç banka ile birleşmesine izin verme,
- Türkiye'de faaliyette bulunan bankalardan birinin bütün borç, alacak ve mevduatının, Türkiye'de faaliyette bulunan diğer bir bankaya devredilmesine izin verme,
- Serbest bölgelerde banka kurulmasına ilişkin başvuruları kabul etme, bu konuda Bakanlar Kuruluna öneride bulunma, serbest bölgelerde şube açılmasına ve bankacılık işlemleri veya mevduat kabulüne başlama izni verme,
- Türkiye'de kurulan bankaların yurtdışında şube açmalarına izin verme,

HDTM'nin bunun dışında çok daha ayrıntıya inen yetkileri bulunmaktadır.

b. TCMB'nin Bankaların Denetim ve Gözetimine İlişkin Yetki ve Görevleri

Bankalar denetim ve gözetim görevinde bulunan TCMB nin bu konudaki yetkileri, satırbaşları açarak şöyle özetlenebilir; TCMB,

- Bankaların yükümlülüklerine karşı bulunduracakları umumi disponibilitenin nitelik ve oranını belirler.
- Mevduat munzam karşılıklarının oranı ve şartları ile bunlara uygulanacak faiz oran veya oranlarını belirler.
- Krediler için genel olarak ve/veya sektörel olarak tavanlar saptayabilir,
- Genel kredi hacmi içinde çeşitli kredi türlerinin sektörler ve konular itibarıyle dağılımı ayarlyabilir. Selektif (seçici) uygulamalar yapabilir.
- Bankaların tutacıkları döviz pozisyonuna, döviz kullanımlarına ilişkin kararlar alır, bu konularda uygulması gereklı oranlar, sınırlar belirler.
- Bankalara verilen reeskont ve avans kredilerinin, bankalarca veriliş amaçlarına uygun bir şekilde kullanılıp, kullanılmadığını denetler.
- Ekonominin likiditesini ayarlamak için bankalarla açık piyasa işlemleri yapar,
- Mevduat vade ve türleri ile mevduatta vade sürelerini ve bunların yürürlük sürelerini belirler.
- Bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallara ilişkin esasları saptar, gerekli kararları alır,
- Bakanlar Kurulunca yetkili kılınması halinde, mevduata verilecek en yüksek ve en düşük faiz oranları ile sağlanacak diğer çıkarları saptar.
- Yasalarla kendisine verilen yetki ve görev alanına giren hususlara ilişkin yapmış olduğu her türlü düzenlemelere bankaların uygun hareket edip etmediğini denetler,
- Bankaların müşterilerinin risk durumlarını izlemek, bu konuda bankaları bilgilendirmek için risk santralizasyonu örgütünü kurar.

TCMM'nin bankaların denetim ve gözetimine ilişkin yukarıda belirtilen yetkileri dışında, bankacılık faaliyetinin düzenlenmesine ve denetimine ilişkin olarak çeşitli konularda görüş

bildirme, öneride bulunma görev ve yetkileri bulunmaktadır.

7. Bankacılık sisteminin kamu kesimi finansmanındaki payının yüksekliği,

1980 sonrasında kamu kesimi finansman açığının görelî olarak büyümesi ve bunun DİBS çıkarılması yolu ile finansmanı, bankaların aktifinde DİBS lerin önemli boyuta ulaşmasına neden olmuştur. Türkiye'de DİBS'lerin başlıca alıcılarının da bankalar olması nedeniyle banka aktiflerinde DİBS lerin payı yükselmektedir. Kamu kesimi finansman açıkları büyük boyutlarda da olduğu sürece, mevduat munzam karşılığının ve disponibilite oranının yüksek saptaması da bir yerde kaçınılmaz olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ölçülerine göre, Türkiye'de mevcut munzam karşılık oranın (rezerv oranının), disponibilite oranının yüksekliği, adeta sistemin bir özelliğini oluşturmaktadır.¹¹

III - TÜRK BANKACILIĞININ SORUNLARI YETERSİZ YÖNLERİ

Türk bankacılığının bazı özellikleri, karşılaşılan sorunlara, sistemin yetersizliklerine de ışık tutmaktadır. Bu sorunların başlıcaları, yönetim, öz sermaye yetersizliği, kaynak azlığı, nitelikli personel, banka kredilerinin dağılımında dengesizlik, donmuş veya tahsili gecikmiş krediler, devlet iç borçlanma senetlerini bankaların elinde toplanması, mevduat yapısında dengesizlik, bankaların etkin bir şekilde denetlenmemesi başlıklarını altında toplanabilir.

● Yönetim

Bankacılık gibi hizmet üreten, hizmet sunan bir alt sektörde üst düzey yönetim, bankanın başarısında, maddi donanımdan çok daha fazla önem taşır. Gerek kamu, gerek özel bankalarada, üst düzeye yapılan atamalarda, atanacak kişilerin niteliklerinden çok, farklı düşündü ve tercihlerin etkili olması, bankaların üst düzey yönetimlerinde yetersizliklere hatta boşluklara yol açmaktadır.

Kamu bankalarında üst düzeye yapılan atamalarda politik düşüncüler, kişisel ilişkiler, belirli kişilere görev verme kaygısı, özel bankalarda da, bankaya egemen holdingin çıkarları doğrultusunda bankayı yönetecek veya geçmiş hizmetleri nedeniyle minnet borcu duyulan veya belirli çevrelerde etkili olabileceği düşünülen kişilerin banka genel müdürlüğünne ve özellikle yönetim kurullarına atanmaları, bankalarda önemli yönetim boşlukları yaratmakta, hatalı kararlarla yol açmaktadır.

● Özkaynak (Öz sermaye) Yetersizliği

Banka kaynakları arasında öz kaynak niceliksel olarak büyük yer tutmasa da niteliksel açıdan büyük önem taşır. Bir bankanın büyüyebilmesi, varlığını koruyabilmesi, bankacılığın getirdiği çeşitli riskleri karşılayabilmesi için yeterli bir öz kaynağa sahip olması gereklidir.

Bankaların 1990 yıl sonu itibarıyle öz kaynaklar toplamı 14.2 trilyon TL'dir. Öz kaynaklar, varlık (net aktif) toplamına oranı %8,4, nakit kredilere oranı (tahsili gecikmiş olanlar dışında) %17,8, nakdi ve gayri nakdi kredileri toplamına oranı da %10,3 dir. Bu oranlar ilk bakışta düşük gibi durmamaktadır. Ancak ticaret bankalarının öz kaynaklarının 1990 sonu itibarıyle yaklaşık %30,0 nu yeniden değerlendirme değer artış fonları ile değer artış karşılıkları oluşturmaktadır. Bazı bankalar değer artış fonlarının bir bölümünü ödenmiş sermayelerine eklemiş oluplarından, gerçekte değer artış fonlarının öz kaynaklar içindeki payı daha yüksektir. Değer artış fonları ve/veya karşılıklar, bankaların öz kaynaklarını kabarttığı halde yeni bir fon girişi sağlamamakta, hesaben öz kaynakları artırmaktadır.

Bankalarda öz kaynakların yeterliliği konusunda Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın belirtmiş olduğu "Sermaye Tabanı / Riskli Aktifler, Gayri Nakdi Krediler, Yükümlülükler" standard oranı bu konuda daha önemli bir göstergedir. Ancak bankaların açıklanan bilançolarına dayanarak söz konusu standard oranı hesaplamak olanağı yoktur. Oranının 1990 sonu itibarıyle bankacılık sisteminin geneli için bulunduğu düzey, HDTM tarafından açıklanmamıştır. Anılan oranın 1991 yılı sonunda %7,0 ye, 1992 yılı sonunda da AT de olduğu gibi %8,0 e yükselmesi, HDTM tarafından öngörmektedir. Ayrıca bankaların sermaye tabanı hesaplanırken, değer artış fonlarının 1994 yılına deðin her yıl 10 puan düşerek (1991 yılı için %80, 1992 %70, 1993 %60, 1994 ve izleyen yıllarda %50,0 oranlarında dikkate alınacak olması da bankalarda öz kaynak yetersizliğini, yalnız banka işletmeciliði açısından değil yasal açıdan da güncelleştirmektedir.

● Kaynak Azlığı

Türkiye'de bankaların yalnız öz kaynakları değil, toplam kaynaklar da yetersiz bulunmaktadır. Türkiye'de faaliyyette bulunan tüm bankaların toplam kaynakları, Batı'da büyükçe bir bankanın toplam kaynağı düzeyine dahi ulaşamamaktadır.

Türkiye'de toplam mevduatin, gayri safi milli hasılaya oranı düşük düzeyde olduğu gibi (toplam mevduat / GSMH, 1986 %40,2, 1987, %41,3, 1988 %38,2, 1989 %36,6, 1990 %32,8)

düşme eğilimi de göstermektedir. Bankalar mevduata ek yeni kaynaklar ve araçlar da yeterince geliştirememişlerdir. Mevduat sertifikası tutarı, 1991 yıl ortası itibariyle 2,4 trilyon TL dolayındadır; kalkınma bankalarında banka bonosu çıkarılması son derece sınırlıdır. Dış kaynak kullanımı son yıllarda artmakla, beraber, banka kaynakları arasında önemli bir düzeye ulaşamamıştır, yurtiçi kaynaklı DTH'lar, daha çok vadeli mevduatın bir alternatifidir. DTH lardaki artış, çoğunlukla vadeli mevduattan, bağıtlardan kaynaklandığından bankaların kaynaklarında net artışa yol açmamaktadır. Çek kullanımının yaygın olmayışı da, bankaların mevduat yaratma olanaklarını bir yerde kısıtlamakta, mevduat çarpanının, gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük düzeyde kalmasına ayol açmaktadır.

● Kalifiye, nitelikli, deneyimli personel yetersizliği

Bankalar hizmet işletmeleri olduğundan, insan kaynağı veya beşeri sermaye, maddi donanımdan daha fazla bankaların başarısına katkıda bulunmaktadır. Bilgisayarlardan, elektronik çağ'a girişin yarattığı teknik olanaklardan, elektronik donanımdan yararlanma da büyük ölçüde kişilerin beceri bilgi ve deneyimine bağlı bulunmaktadır. Türkiye'de bankacılık sisteminin uzun süre dışa kapalı oluşu, ülkede doğrudan bankacılık eğitimi veren kurumların yokluğu, bankalarda hizmet içi eğitimin yetersizliği, fon kullanımına, döviz yönetimine ilişkin bazı tekniklerin bankacılığa yeni girişi, bu konularda deneyimli personel bulma zorluğu, bankalarda personel sorununu ağırlaştırmaktadır. Kur riskinin, faiz riskinin, hatta kredilerde ticari riskin arttığı günümüzde, nitelikli personel azlığı, banka kârlarını, bankaların üstlendikleri riskleri olumsuz yönde etkilemeye, bankaların bazı kâr fırsatlarını kaçırmasına veya zararlarının artmasına yol açmaktadır. Bankalarda fon yönetiminin istenen düzeye ulaşamaması, Türkiye içinde kambiyo zararlarına, görelî olarak pahalı dış kredi kullanmaya, fon yönetiminin sağlayacağı bazı dış gelirlerden yoksun kalmasına yol açmaktadır.

● Banka kredilerinin sektörel, coğrafi ve firmalar arasında dengesiz dağılımı

Banka kredilerinin özellikle sektörel dağılımı ekonomik kalkınma; coğrafi ve firmalar arasında dağılımı da gelir dağılımı açısından önem taşır. Amaç, banka kredilerinin, ekonomik, toplumsal ve kültürel açılarından öncelikli sektörlerde yönelmesini ve bu sektörlerde kullanılmasını sağlamaktır.

Türkiye'de kredilerin sektörel dağılımı ek Tablo:XI de gösterildiği gibi, son yıllarda, yatırım kredilerinin payının azalması dışında belirgin bir değişiklik göstermemektedir. Mevcut veri-

ler, Türkiye'de ihtisas kredilerinin, bu krediler içerisinde de özellikle mesleki (küçük esnaf, sanatkâr) kredilerinin payının düşük olduğunu, ticaret bankalarının verdikleri yatırım kredilerinin payının %3.0 düzeyinin dahi altına indiğini, kalkınma ve yatırım bankalarının açmış oldukları kredileri payının hafifce olsa gerilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Özellikle bölümlerde belirtildiği gibi, banka kreditenin coğrafi bölgeler itibarıyle dağılımı dengesiz olup, bu dengesizlik Ekli Tablo: XIII'de izleneceği gibi, zaman içerisinde artmaktadır. Türkiye'de kredilerin 3/4 den fazlasını ülkenin gelişmiş yöreleri Marmara, Orta Kuzey ve Ege Bölgeleri kullanırken, 30 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin banka kredilerinden aldıkları pay %6.0 nin dahi altındadır. Söz konusu kalkınmada öncelikli yörelerin kredilerden aldıkları pay, 1970 yılında %9.1, 1980 de %8.9 iken, 1990 da %5.8'e degen gerilemiştir.

Türkiye'de firmaların kullanmış oldukları kredilere ilişkin bilgiler, TCMB risk santralizasyonunda toplanmakla beraber, bu bilgiler genel olarak, kullanılan krediler büyüklik gruplarına göre sınıflandırılarak dahi yayınlanmamaktadır. Bu nedenle kredilerin firmalar arası dağılımında kesin rakam vermek olanağı bulunmamaktadır. Bununla beraber, kredilerin sektörel ve coğrafi dağılımına ilişkin bilgilerden de yararlanarak, kredilerin büyük bölümünün az sayıda firmada yoğunluğu söylenebilir. Bu olgu, bankalarda kredi riskini artırdığı gibi, ekonomide gelir ve servet dağılımını da etkilemektedir.

● Bankaların donmuş veya tahsili gecikmiş kredileri

1980 sonrası izlenen politikalar, sürekli enflasyon, döviz ve faiz riskinin yükselmesi, firmalarda yönetim hatalar, kredi kullananların en azından bir bölümünün iyi niyetten yoksun oluşu, bankacılık sisteminde küçümsenmeyecek boyutta donuk veya tahsili gecikmiş kredi sorunu yaratmıştır. Ekonomik koşulların, firmaların yönetim hatalarının yanı sıra bankaların kredilendirme kararlarındaki yetersizlikler de sorunun ağırlaşmasında etkili olmuştur. Son yıllarda bankalar, tahsili gecikmiş kredileri için önemli ölçüde karşılık ayırmalarına karşın, bankaların 31/3/1991 tarihli bilançolarına göre, anılan tarih itibarıyle karşılık ayrılmamış, donuk veya tahsili gecikmiş alacaklar tutan (1.345 milyar) bir trilyon üçyüzkirkbeş milyar TL dir. Donuk veya tahsili gecikmiş krediler, bir yandan banka maliyetlerini artırır ve kârlarını azaltırken, diğer yandan ekonomide kaynak kullanımında etkinliği bozmaktır, bazı kişi ve firmaların haksız edinimlerine yol açmaktadır.

● Bankaların etkin bir şekilde denetlenmemeleri

Türk bankacılık sisteminin özellikleri bölümünde belirtildiği gibi, bankacılık sistemi yasal olarak çeşitli organların denetimi ve gözetimi altındadır. Özellikle HDTM liği, müsteşarlığın bağlı olduğu Bakanlık ve TCMB, bankaların denetim ve gözetimi konusunda geniş yetkilerle donatılmıştır. Ancak bu yetkilerin zamanında, etkin ve amaca uygun bir şekilde kullanılması veya kullanılamaması, sistemde bazı sorunların doğmasına, yasa ve düzenlemelere aykırı uygulamaların yapılmasına, bazı bankaların haksız rekabet yapmalarına yol açmaktadır.

IV- DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bir ülkede bankacılık sistemi, kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi, para politikasının yürütülmesinin başlıca aracı olması, başarısızlığının dar bir çerçevede kalımyarak tüm ekonomiye yansıması gibi sonuçlar doğurması yönlerinden büyük önem taşır.

Türk bankacılık sisteminin, beklenen işlevleri gerçekleştirebilmesi için; sisteme toplanan fonlara artırılması ve bu fonların kullanımında etkinlik sağlanması gereklidir. Bir ülkede ekonomik kalkınma büyük ölçüde kaynak kullanımında etkinlik sağlanmasına bağlıdır. Bankacılık sistemi, kaynak kullanımında etkinlik sağlayarak, fonların ekonomik, toplumsal ve kültürel açılarından öncelikli alanlarda kullanılmasına olanak vererek ekonomik gelişmeye katkıda bulunur.

Türkiye'de parasal birikimlerin çok önemli bir bölümü, yaklaşık % 90.0'ni bankacılık sisteminde toplanmasına karşın, bankalardaki toplam mevduat ve bankaların kullandıkları kaynakların, GSMH ya oranı düşüktür. Toplam mevduatın (DTH'lar dahil) GSMH oranı, yukarı bölgelerde belirtildiği gibi yaklaşık 1/3 oranında olup, bu oran son yıllarda azalma eğilimi göstermektedir. Diğer yandan banka aktiflerinin GSMH oranında % 60.0 dolayındadır.

Söz konusu oranların ortaya koyduğu gibi, bankalarda toplanan fonlar, yaratılan ulusal gelirre göre düşük düzeyde bulunmaktadır. Bankalarda toplanan fonların artırılmasının yanı sıra, fon dağılımında da etkinlik sağlanması gerekmektedir.

Bankalarda toplanan fonların artırılması için şu önlemler düşünülebilir.

- (i) Yeni mevduat türleri geliştirme,
- (ii) Ülkenin uzak yerlerinde dahi oluşan parasal birikimlerin sisteme akışını sağlama,
- (iii) Yurtdışı kaynaklardan yararlanma,

Yeni mevduat türleri geliştirme konusunda, enflasyona göre korunmuş mevduat önerilebilir, konut edinme ve sınai yatırımların finansmanında kullanılan mevduat için vergi bağışıklıkları getirilebilir. Bu konuda Fransa uygulaması örnek olşturabilir.

Avrupa Topluluğu'nda gelişmiş bir postane bankacılığının varlığı, fon toplama ve bu fonları özellikle kamu kesimi finansmanında ve/veya iktisad bankalarına kaynak sağlama kullanılmasında küçümsenmeyecek olanaklar yaratmaktadır. Fon toplama maliyetini artırmayan bu tür uygulamalar, postane ağında bir fon toplama aracı olarak kullanılması, yaygınlaştırılabilir.

Son yıllarda bankacılık sistemi dış kaynaklardan yararlanmakla beraber, bunun düzeyi yeterli değildir. Bankaların dış örgütlenmeleri, Türkiye'ye dış kaynak aktarılması konusunda yararlı olabilir.

Bankalarda toplanan fonların etkin ve öncelikli sektörlerde kullanılması önem taşımaktadır. Bu amaçla;

(i) Özellikle yatırımların, dış satışının, küçük sanayici ve bağımsız çalışanların ve yerel yönetimlerin finansmanı için kurulmuş iktisad bankalarının geliştirilmesi, kaynaklarının artırılması,

(ii) Banka kaynaklarının, kredilerinin artırılabilmesi için, bankaların fortföylerinde bulunan devlet iç borçlanma senetlerini oransal olarak bir orta vadede azaltılması,

(iii) Bankalar üzerinde denetimin, ekonomik denetimi ve yönlendirmeyi kapsiyacak şekilde etkinleştirilmesi,

(iv) TCMB'nin ekonomik istikrara dönük para politikası yamsa banka plasmanın öncelikli sektörlerde yönlendirilecek politikalar izlemesi,

(v) TCMB'nin selektif (seçici) uygulamala ağırlık vererek, bankaları yatırıma yönelik krediler konusunda özendirmesi,

(vi) Mevduat karşılıklarının bir bölümünün, konut, sınai ve tarım yatırımlarında kullanılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılması,

(vii) Bankaların özendirilen sektörlerde faaliyyette bulunan ortaklıklara sermaye iştiraklerinin, Türkiye'de firmalarda öz sermaye yetersizliği dikkate alınarak, gereksiz şekilde kısıtlanması,

(viii) Bankaların ve kamunun iştirakiyle öz sermaye yetersizliğiyle karşılaşan firmalara kaynak sağlayacak yeni bir ihtisas bankası kurulması,

(ix) Ülkede kredilerin coğrafi ve bireysel açıdan dağıtımının da dengeli hale getirilmesi, bu amaçla firmaların kredi kullanım oran ve sınırlarının yeniden düzenlenmesi,

(x) Kamusal sermayeli ve bağlı ortaklık şeklindeki bankaların üst düzey yöneticilerinin atanmasında, öznellikten, partizan ve kişisel düşüncelerden uzaklaşılması,

(xi) Bankacılık eğitimi'ne ağırlık verilerek, personel kalitesi yükseltildikten sonra, bankaların uluslararası bankacılık işlemlerine yönelikleri,

önerilebilir.

Bankacılık, uluslararası bankacılığa yönelik, ülkeye döviz kazandıran önemli bir hizmet alam olabilir, özellikle İstanbul'un bir finans merkezi olarak geliştirilmesi gündemde olmalıdır.

Bir ülkede para politikasının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, iyi yönetilen bir merkez bankasına ve gelişmiş bir bankacılık sisteme gereksinme vardır. Düzenlemelerde para politikasının uygulayıcısının Merkez Bankaları, araçlarının da bankalar olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır. Merkez Bankasının bağımsızlığı, para politikasını belirleme yetkisinin hükümetlerde olduğu çerçevesinde ele alınmalıdır.

TABLO : I

1990 SONU İTİBARIYLE FAALİYETTE BULUNAN BANKALAR

I - ULUSAL BANKALAR

Kuruluş Yıl

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

1930

A. Kamusal Sermayeli Bankalar

1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları

Bankanın Ünvanı

Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	1863
Sümerbank	1933
Etibank	1935
Türkiye Halk Bankası AŞ (Halkbank)	1938
Denizcilik Bankası	1952
Türkiye Vakıflar Bankası	1954
Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖBANK)	1959
Türkiye Emlak Bankası ⁽¹⁾	1988

2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

İller Bankası	1945
Türkiye Kalkınma Bankası ⁽²⁾	1975
Türkiye İhracat Kredi Bankası ⁽³⁾ (Türk Eximbank)	1987

B. Özel Sermayeli Bankalar

1. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları

Interbank ⁽⁴⁾	1888
Türk Ticaret Bankası ⁽⁵⁾	1913
Milli Aydin Bankası (Tarişbank)	1913
Türkiye İş Bankası	1924
Türkiye Tütüncüler Bankası ⁽⁶⁾	1924
Eskişehir Bankası (Esbank)	1927
Türk Ekonomi Bankası ⁽⁷⁾	1927

İktisat Bankası ⁽⁸⁾	1927
Türkiye İmar Bankası	1928
Egebank ⁽⁹⁾	1928
Yapı ve Kredi Bankası	1944
Türkiye Garanti Bankası	1946
Akbank	1948
Demirbank	1953
Şekerbank ⁽¹⁰⁾	1953
Parmukbank	1955
Çaybank ⁽¹¹⁾	1958
Türk Dış Ticaret Bankası (Dışbank) ⁽¹²⁾	1964
Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (Impexbank)	1984
Koç Amerikan Bank	1985
Adabank	1985
Tekstil Bank	1986
Finansbank	1987
Netbank	1988
Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası	1988

2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	1950
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	1963
Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası (Tekfenbank)	1989
Birleşik Yatırım Bankası	1989

Açıklamalar:

- 1) Türkiye Emlak Bankası (Konutbank), Türkiye Emlak Kredi Bankası ile Anadolu Bankasının birleşmesi ile oluşmuştur. Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1927 yılında Emlak Eytam Bankası olarak kurulmuş, 1946 yılında bu ünvanı almıştır. Anadolu Bankası, 1962 yılında Buğday Bankası da Türk Ekspres Bankası'nın birleştirilmesi ile oluşmuş idi.
- 2) Türkiye Kalkınma Bankası, 1975 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİ-YAB) ünvanı ile kurulmuş, 1988 yılında ünvanı değişmiş ve 1989 yılında bu bankaya,

1955 yılında kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası katılmıştır.

- 3) Türkiye İhracat Kredis Bankası (Türk Eximbank), 1964 yılında kurulmuş olan Devlet Yatırım Bankası'nın 1987 yılında şekil ve nitelik değiştirmesi ile oluşmuştur.
- 4) Selânik Bankası (Banque de Salonique) ünvanı ile yabancı banka olarak kurulmuş, 1969 yılında Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası ünvanını alarak ulusal banka niteliğini almış, 1990 yılında da ünvanını Interbank olarak değiştirmiştir.
- 5) Adapazarı İslâm Ticaret Bankası ünvanı ile kurulmuş, 1930 yılında Türk Ticaret Bankası ünvanını almıştır.
- 6) Akhisar Tütüncüler Bankası ünvanı ile kurulmuştur.
- 7) Kocaeli Halk Bankası ünvanı ile kurulmuştur,
- 8) Denizli İktisat Bankası ünvanı ile kurulmuştur.
- 9) İzmir Esnaf ve Ahali Bankası ünvanı ile kurulmuş, 1959 yılında Egebank ünvanını almıştır.
- 10) Pancar Kooperatifleri Bankası ünvanı ile kurulmuş, 1955 yılında Şekerbank ünvanını almıştır.
- 11) Bankacılık işlemleri yapma yetkisi 1988 yılında durdurulmuş 1990 yılında durdurma kararı kaldırılmıştır.
- 12) Amerikan - Türk Dış Ticaret Bankası ünvanı ile kurulmuş, 1970 yılında ünvanı Türk Dış Ticaret Bankası olarak değiştirilmiştir.

II- 1990 SONU İTİBARIYLE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI BANKALAR

A- Türkiye de Kurulmuş Yabancı Bankalar

1. Ticaret (Meyduat) Bankaları

Bankanın Ünvanı	Kuruluş Yılı
Osmanlı Bankası	1863
Arap - Türk Bankası	1977
Türk Mitsui Bank ⁽¹⁾	1985
BNP - Ak Dresdner Bank ⁽²⁾	1985
Birleşik Türk Körfez Bankası	1988
Manufacturers Hanover Bank ⁽³⁾	1990
The First National Bank of Boston ⁽⁴⁾	1990
Midland Bank	1990

2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Bankanın Ünvanı	Kuruluş Yılı
Türk Merchant Bank	1984
Birleşik Yatırım Bankası	1989
Avrupa Türk Yatırım Bankası (Euroturk Bank)	1990

B. Türkiye'de Şube Açılan Yabancı Bankalar

Bankanın Ünvanı	Şube Açıldığı Yıl
Banco Di Roma	1911
Holantse Bank Uni N.V.	1921
Citibank N.A.	1981
Bank Mellat	1982
Bank of Credit And Commerce International (BCCI)	1982
Türk Bankası Limited	1982
Habib Bank Limited	1983
The Chase Manhattan Bank NA	1984
Saudi American Bank	1985
Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.	1986
Banque Indosuez	1986
Westdeutsche Landesbank ⁽⁵⁾	1986

Credit Lyonnais (6)	1988
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	1989
Societe Generale (SA)	1990

Açıklamalar:

- 1) Chemical Mitsui Bank ünvanı ile kurulmuş, olan banka, Chemical Bank'ın sermaye payının azalması sonucu 1989 yılında Türk Mitsui Bank ünvanını almıştır.
- 2) Banque Nationale de Paris ile Akbank'ın ortak girişimiyle BNP - Ak Bankası ünvanı ile ulusal banka kimliğinde kurulan bankaya 1988 yılında Dresdner Bank'da katılmış ve banka yabancı banka tanımına girmiştir.
- 3) Bakanlar Kurulu'nun 20.10.1990 gün ve 90/1067 sayılı kararı ile kurulmasına izin verilmiş, 1984 yılında açılan şube, Türkiye'de kurulmuş banka statüsüne dönüştürülmüştür.
- 4) Bakanlar Kurulu'nun 13.3.1990 gün ve 90/256 sayılı kararı ile kurulmasına izin verilmiş, Türkiye'de 1984 yılında açılan şube, Türkiye'de kurulmuş banka şekline çevrilmiş tir.
- 5) Standart Chartered Bank'ın Şubesi olarak faaliyete geçmiş, Standart Chartered Bank'ın Westdeutsche Landesbank ile birleşmesi sonucu ünvanı 1990 yılında değişmiştir.
- 6) İlk kez 1875 yılında ülkemizde şube açan Crédit Lyonnais 1933 yılında ülkemizde faaliyetine son vermiş, 1988 yılında şube açarak ikinci kez faaliyet göstermeye başlamıştır.

TABLO II
Banka Şubelerinin Bölgerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1986		1987		1988		1989		1990	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	966	15.2	973	15.1	988	15.1	1013	15.3	984	15.0
2. Ege	360	18.9	1274	20.0	1298	20.0	1322	20.2	1337	20.3	1323	20.1
3. Marmara	548	28.7	1737	27.3	1766	27.5	1810	27.2	1840	27.9	1862	28.4
4. Akdeniz	162	8.5	611	9.6	614	9.6	630	9.7	619	9.4	640	9.7
5. Kuzey Doğu	82	4.3	195	3.1	194	3.0	196	3.0	197	3.0	193	2.9
6. Güney Dou	101	5.3	241	3.8	238	3.7	236	3.6	238	3.6	238	3.6
7. Karadeniz	176	9.2	612	9.6	618	9.6	623	9.5	620	9.4	602	9.2
8. Orta Doğu	99	5.2	287	4.5	288	4.5	287	4.4	288	4.3	281	4.3
9. Orta Güney	118	6.2	436	6.9	438	6.8	445	6.8	447	6.8	441	6.7
Toplam	1907	100.0	6359	100.0	6427	100.0	6537	100.0	6599	100.0	6564	100.0

Net: TCMB şubeleri dahil, bankaların yurt dışı şubeleri hariç.

TABLO III/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970-1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic.Mev.		Res.Mev.		Bank.Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art.Or.	Tutar	Art.Or.	Tutar	Art.Or.	Tutar	Art.Or.	Tutar	Art.Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	27.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	109
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

TABLO III / B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985 - 1990

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Sair Mevduat	Toplam Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,7	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8	4.262,9	7.835,5	48.234,9
1990	32.569,3	2.381,9	14.597,4	3.519,4	6.837,6	12.874,2	72.779,8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not: (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde gösterilmiştir.

(2) Döviz Tevdiyat Hesapları (DTH) hariç.

TABLO IV
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyle Bileşimi (%)
(1970 - 1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduat	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	65.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

TABLO VII / B
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyle Bileşimi (%)
(1985-1990)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diger Kuruluşlar Mevduatı
1985	47.5	7.6	21.7	10.1	8.8	4.3
1986	43.5	6.0	24.1	10.0	12.5	3.9
1987	37.3	7.5	27.9	12.0	11.0	4.3
1988	43.9	4.3	22.5	5.1	11.3	12.9
1989	47.4	4.1	20.0	3.5	8.8	16.2
1990	44.8	3.3	20.0	4.8	9.4	17.7

Not: 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

TABLO V
Mevduatın Kaynağı İtibarıyle Dağılımı (%)
- Sektörel Dağılım -

Kaynak veya Sektör	1982	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Kamu İdareleri	4.6	7.6	7.2	6.8	6.8	5.0	7.2
Kamu Girişimleri	3.5	4.1	6.5	6.2	4.6	4.6	4.8
Diğer Finansal Kurumalar	7.9	5.7	6.1	8.7	10.0	6.8	6.3
Kalkınma Yatırım Bankaları	0.1	0.2	0.2	0.5	1.0	0.7	0.3
Sosyal Güvenlik Kurumları	6.2	4.0	4.3	6.4	7.5	4.6	4.9
Sigorta Şirketleri	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1
Kooperatifler	1.5	1.4	1.5	1.7	1.4	1.3	1.0
Özel Girişimler	22.4	17.2	19.4	22.2	17.7	15.4	11.0
Pahehalkı	46.2	52.8	48.7	40.3	48.3	56.9	55.4
Mevduat Sertifikası	10.9	8.4	6.7	8.0	4.8	4.6	3.8
Diğer	4.5	4.2	5.8	7.8	7.8	6.7	11.5
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C. Merkez Bankası 1990 yıllık rapor, s.192, Tablo 33.
 (1990 yılı Kasım ayı itibarıyledir.)

Not: (1) Mevduat bankaları arası mevduat hariç.
 (2) Diğer mevduat, kâr amacı gütmeyen kuruluş mevduatı, Merkez Bankası mevduatı ve yurt
 dışındaki bankalar mevduatını içermektedir.

TABLO VI
Mevduatın Bölgelerarası Dağılımı (%)
(1970-1990)

Bölgeler	1970	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Orta Kuzey	22.1	20.8	24.6	23.8	23.8	24.0	23.6	23.5	25.7	26.5
Ege	13.5	12.9	13.2	13.8	13.7	12.9	12.8	13.0	12.8	12.5
Marmara	39.1	44.9	42.1	42.3	43.0	41.9	42.2	42.8	42.0	42.3
Akdeniz	6.5	7.2	7.0	7.0	7.4	7.2	7.3	7.0	6.5	6.1
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.3	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.0
Güney Doğu	1.4	1.2	1.2	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0	1.0	1.1
Karadeniz	7.9	5.6	5.2	5.2	5.0	5.7	5.8	5.3	5.0	4.7
Orta Doğu	3.3	2.2	2.1	2.1	2.0	2.3	2.1	2.1	2.0	2.0
Orta Güney	4.4	3.7	3.3	3.4	3.0	3.8	4.1	4.2	3.8	3.8

Not: 1986 yılından itibaren DTH da dahil.

TABLO VII
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibarıyle Dağılımı (%)
(1970-1990)

Bölgeler	1970	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Orta Kuzey	18.0	16.1	17.3	18.4	17.2	16.1	14.4	13.6	13.4	13.2
Ege	15.6	16.8	16.2	16.4	16.5	17.7	18.6	18.7	18.9	18.9
Marmara	37.1	40.4	43.3	43.0	44.2	40.9	41.9	43.2	44.1	45.2
Akdeniz	7.3	7.4	7.3	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0	8.8	8.5
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.4	1.4	1.3	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3
Güney Doğu	1.5	1.4	1.2	1.0	1.0	1.3	1.3	1.3	1.2	1.3
Karadeniz	9.6	8.1	6.7	6.1	6.1	7.0	7.0	6.4	6.2	5.9
Orta Doğu	3.7	3.2	2.7	2.6	2.5	3.1	2.8	2.7	2.5	2.5
Orta Güney	5.1	4.6	3.9	3.7	3.5	3.9	3.7	3.7	3.5	3.2

TABLO VIII
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1990)

Hesap Grubu (TL)	Tutar		Hesap Sayısı	
	Milyon TL	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
0 - 3.000.000	7.555,6	24.4	29.707.941	93.20
3.000.001 - 6.000.000	4.905,0	15.1	1.119.337	3.51
6.000.001 - 25.000.000	9.517,4	29.2	862.079	2.70
25.000.001 - 50.000.000	4.198,7	12.9	132.745	0.42
50.000.001 - 100.000.000	2.663,7	8.2	37.427	0.12
100.000.001 - +	3.328,9	10.2	16.274	0.05
Toplam	32.569,3	100.0	31.875.803	100.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayın No. 165.

TABLO IX
Banka Kredileri
(1970-1990) (Milyar TL)

Yıllar	Ticaret Bankaları Kredileri	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri	Toplam Banka Kredileri	Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
1970	35,0	16,5,	51,5		8,3	59,8
1971	-	-	58,7	13,9	11,8	70,5
1972	52,7	19,2	71,9	22,6	13,5	84,4
1973	70,4,	23,5,	93,5	30,6	13,8	107,7
1974	92,5	34,9	127,4	35,6	22,6	150,0
1975	133,0	49,1	182,1	43,0	22,3	204,4
1976	179,5	75,2	254,7	39,9	61,9	316,6
1977	224,0	103,5	327,5	28,6	119,6	447,1
1978	283,6	88,0	371,6	13,4	124,2	495,8
1979	427,6	110,3	541,9	45,9	214,5	756,4
1980	799,6	143,6	943,2	74,0	367,0	1.310,2
1981	1.402,1	214,0	1.616,1	71,3	495,6	2.111,7
1982	1.928,8	321,6	2.250,4	39,3	578,0	2.828,4
1983	2.552,4	432,7	2.985,1	32,6	645,1	3.630,2
1984	3.287,3	630,9	3.918,2	31,3	565,3	4.483,5
1985	5.802,6	704,3	6.506,9	66,1	931,0	7.437,9
1986	10.025,6	1.491,6	11.517,2	77,0	1.264,8	12.782,0
1987	16.396,9	2.312,7	18.709,6	62,4	2.169,9	20.879,5
1988	23.782,9	3.967,8	27.750,7	48,3	3.164,0	30.914,7
1989	39.855,9	6.190,7	46.046,6	65,9	3.886,5	49.933,1
1990	70.595,4	9.438,8	80.034,2	73,8	2.900,9	82.935,1

Not: (1) İller Bankası, kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer almaktadır.
(2) 1988 öncesi T.C. Turizm Bankası kredileri kalkınma ve yatırım bankaları grubunda gösterilmiştir.

TABLO X
Kredilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam	Grup İçinde %	İçinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	70.595,4	88.2	100.0	
- Kamusal Sermayeli	36.120,5	45.1	51.2	
- Özel Ulusal Sermayeli	31.639,1	39.5	44.8	
- Yabancı Bankalar	2.835,8	3.6	4.0	
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.438.8	11.8	100.0	
- Kamusal Sermayeli	7.654,9	9.6	81.1	
- Özel Ulusal Sermayeli	1.604,2	2.0	17.0	
- Yabancı Bankalar	179,7	0.2	1.9	
C. TOPLAM	80.034,2	100.0		
- Kamusal Sermayeli	43.775,4	54.7		
- Özel Ulusal Sermayeli	33.243,3	41.5		
- Yabancı Bankalar	3.015,5	3.8		

TABLO XI
**Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986-1989) (%)**

	1986	1987	1988	1989	1990
A. İhtisas Kredileri	26.5	27.0	28.6	28.7	27.4
1- Tarım	15.4	14.7	16.2	16.0	16.0
2- Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	8.2	7.5	7.1
3- Mesleki (Esnaf - Sanatkâr)	3.7	3.7	3.4	3.2	3.5
4- Turizm	-	-	-	1.7	-
5- Denizcilik	0.5	0.4	0.3	0.2	-
6- Diğer İhtisas	-	-	-	0.1	-
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	60.7	57.1	59.5	62.2
1- İhracat	11.4	11.2	12.5	13.5	12.7
2- İthalat	0.8	0.6	0.6	0.3	0.2
3- İşletme	26.7	19.5	15.6	33.4	37.5
4- Yatırım	5.7	5.7	4.2	3.2	2.7
5- Diğer	15.9	23.7	24.2	9.1	9.1
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	12.3	14.3	18.8*	10.4*
G e n e l T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Turizm kredileri hariç.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği.

Not: 1989'dan itibaren kalkınma ve yatırım bankalarının verdiği turizm kredileri İhtisas kredileri arasında gösterilmeye başlanmıştır.

TABLO XII
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı

	1980	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	18.8	9.0	6.5	12.5	11.5	18.2	18.5	15.4	14.1
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	91.0	93.5	87.5	88.5	81.8	81.5	84.6	85.9
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
- Kamu Sektörü	71.5	65.9	55.9	51.2	56.0	41.6	39.0	45.1	41.2
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	34.1	44.1	48.8	44.0	58.4	61.0	54.9	58.8
C. Topl.Banka Kredileri									
- Kamu Sektörü	28.2	17.5	13.7	16.5	16.1	20.2	20.6	18.7	16.8
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	82.5	86.3	83.5	83.9	79.8	79.4	81.3	83.2
D. Kredi Stoku									
- Kamu Sektörü	48.0	31.7	25.2	27.3	25.6	29.0	30.7	25.7	22.3
- Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	68.3	74.8	72.7	74.4	71.0	69.3	74.3	77.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C.M.B. Yıllık Raporları

- 1990 Yıllık Rapor s. 195, Tablo 37.
- 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not: (1) 1990 yılı Kasım ayı sonu itibarıyledir.
(2) Kredi Stokuna T.C.M.B.'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

TABLO XIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)
(1970-1990)

Bölgeler	1970	1980	1982	1983	1984	1985*	1986*	1987*	1988**	1989**	1990**
Orta Kuzey	23.8	21.8	19.3	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7	26.1	25.8
Ege	13.8	14.3	14.1	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0	12.5	12.4
Marmara	35.6	37.2	43.3	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.3	38.0	37.7
Akdeniz	10.5	12.5	11.8	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0	11.3	11.5
Kuzey Doğu	1.8	1.2	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8	1.0	0.8
Güney Doğu	1.9	1.4	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8	1.0	0.8
Karadeniz	7.2	5.3	5.1	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6	6.1	6.8
Orta Doğu	1.8	1.9	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4	1.4	1.5
Orta Güney	3.6	4.4	2.9	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4	2.6	2.7
T o p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil.

(**) İller Bankası kredileri hariç.

1976.02.22

1976.02.22

1976.02.22